

MULTINACIONALNE OPERACIJE – ISKUSTVA KOJA IMAJU CENU

Rade Slavković i Jadranko Jukić
Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija
Zoran Nikolić*
Generalštab Vojske Srbije, Združena operativna komanda

Učešće Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama zasniva se na utvrđenim bezbednosnim i odbrambenim potrebama i interesima iskazanim u Strategiji nacionalne bezbednosti Republike Srbije, Strategiji odbrane Republike Srbije i Strategijskom pregledu odbrane Republike Srbije.

Učešćem pripadnika VS i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama naša zemlja potvrđuje interes i nameru da konkretno doprinese svetskoj, evropskoj i regionalnoj bezbednosti i poštovanju međunarodnog prava i mira, a samim tim ispunjava i međunarodno prihvaćene obaveze koje proizilaze iz članstva u UN i drugim međunarodnim organizacijama.

Pripadnici Vojske angažovani u multinacionalnim operacijama bogatiji su za iskustva i znanja koja su usvojili od svojih saradnika iz vojski drugih zemalja učesnika, koja kasnije primenjuju u izvršavanju redovnih zadataka u okviru svojih funkcionalnih dužnosti, čime doprinose razvoju vojne misli, a time i operatike.

Mirovne misije, u novije vreme operacije podrške miru, od svog nastanka, a naročito poslednjih godina, zbog svojih glavnih karakteristika (angažovanja velikog broja ljudstva i borbene i neborbene tehnike, velikih izazova sa kojima se susreću učesnici misije, udaljenosti od matične države i dr.) postale su veoma skupe, kako za Organizaciju ujedinjenih nacija (OUN), tako i za zemlje učesnice.

Ključne reči: *multinacionalne operacije, iskustva, razvoj, parametar, model proračuna*

Uvod

Republika Srbija (RS) opredeljena je da razvija sistem nacionalne bezbednosti koji je u stanju da adekvatno odgovori na rizike i pretnje bezbednosti, kao i da učestvuje u izgradnji i unapređenju regionalne i globalne bezbednosti.

Politika odbrane Republike Srbije zasnovana je na integralnom i multilateralom pristupu pitanjima odbrane i bezbednosti. U ostvarivanju ciljeva politike odbrane napori državnih organa usmereni su na reformu, izgradnju i stabilno funkcionisanje efikasnog si-

* zoran.nikolic@vs.rs

stema odbrane, kao i na stvaranje uslova za interoperabilnost sa sistemima odbrane država uključenih u evropske bezbednosne strukture i NATO (engl. *North Atlantic Treaty Organization – NATO*) program Partnerstvo za mir (engl. *Partnership for Peace – PfP*).

U skladu sa zakonskom regulativom i spoljnopolitičkim opredeljenjima države, Vojska Srbije (VS) razvija sposobnosti za aktivan doprinos bezbednosnom okruženju i učešće u multinacionalnim operacijama pod mandatom Organizacije ujedinjenih nacija (OUN), kao i u okviru Evropske unije (EU).

Operacije očuvanja mira pod okriljem OUN u poslednjih 60 godina postale su jedan od glavnih načina kojima se međunarodna zajednica služi kako bi se suočila sa složenim kriznim situacijama koje predstavljaju pretnju po međunarodni mir i stabilnost.¹

Početak XXI veka OUN su se našle na prekretnici. Najavljena je „reafirmacija” funkcija Saveta bezbednosti (SB), generalnog sekretara i Generalne skupštine, sa težištem na revitalizaciji mirovnih misija. Ujedinjene nacije žele da se prilagode izmenjenim međunarodnim uslovima, kako bi se uspešno suprotstavile izazovima XXI veka: međunarodnom terorizmu, organizovanom kriminalu, širenju oružja za masovno uništavanje, siromaštvu i dr.

Pored mogućeg doprinosa političkom i ekonomskom položaju zemlje u svetskoj zajednici, učešće u multinacionalnim operacijama ima i pozitivan uticaj na razvoj vojne misli i prakse, a samim tim i operatike kao jedne od nauka u sistemu nauke odbrane. Mogući način uticaja učešća u multinacionalnim operacijama na razvoj operatike biće objašnjen kroz definisanje multinacionalnih operacija, definisanje učešća Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama, moguće načine prikupljanja iskustava i njihove implementacije, kao i mogućnosti za unapređenje ovog procesa.

Uspešno suprotstavljavanje izazovima XXI veka ima svoju cenu koja nikada nije bila veća, uz sve veću neizvesnost uspeha.

Multinacionalne operacije

Multinacionalne operacije definisane su različito, kako u stranoj literaturi i strategijsko-doktrinarnim dokumentima, tako i u domaćoj. Radi boljeg shvatanja ovog pojma u radu ćemo navesti neke od definicija savremenih multinacionalnih operacija.

U doktrinarnim dokumentima Sjedinjenih Američkih Država (SAD) koristi se više definicija i termina. „Multinacionalne operacije predstavljaju zbirni termin koji opisuje vojne akcije, koje izvide snage dve ili više zemalja, obično preduzete unutar strukture koalicije ili alijanse”.²

Termin mirovne operacije (engl. *Peace Operations*) uveden je u poslednjim dopunama publikacije o združenim operacijama u martu 2010. godine. U toj publikaciji je navedeno da se „vojne operacije međusobno razlikuju po opsegu, ciljevima i intenzitetu borbenih dejstava i obuhvataju diijapazon od vojnog angažovanja, bezbednosne saradnje i odvracanja, do operacija odgovora na krize i ograničenih operacija hitnog reagovanja na krizu i, ukoliko je to neophodno, glavne operacije i kampanje”.³

¹ United Nations Peacekeeping Operations – Principles and Guidelines, UN Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, 2008.

² JP 1 Doctrine for the Armed forces of the United States, maj/2007 sa izmenama u mart/2009, glava 6, str. 119.

³ Joint Publication 3-0, Joint Operations, 17 September 2006 Incorporating Change 2 22 March 2010 и JP 3-07.3 стр. 8.

U dokumentima NATO primenjuje se termin kombinovane/multinacionalne (engl. *combined/multinational*) da bi se opisale aktivnosti, operacije i organizacije u kojima su uključeni elementi više od jedne nacije.

Operacije podrške miru (engl. *Peace Support Operations, PSO*) u NATO doktrini kategorisane su kao „vojne operacije koje se ne odnose na rat” i kao takve mogu pokrivati širok spektar vojnih aktivnosti, uključujući operacije u miru, tokom sukoba i nakon sukoba. Operacije podrške miru (OPM) mogu se okarakterisati kao „operacije u kojima se nepristrasno koriste diplomatska, civilna i vojna sredstva, u skladu sa ciljevima i principima izloženim u Povelji OUN, a čiji je cilj obnavljanje ili održavanje mira”.

Multinacionalne operacije definisane su i u našim zakonima i normativno-pravnim dokumentima. Po Zakonu o odbrani, multinacionalne operacije su aktivnosti koje se preduzimaju u okviru sistema kolektivne bezbednosti i sistema kolektivne odbrane, u skladu sa međunarodnim pravom i potvrđenim međunarodnim ugovorima.⁴

Multinacionalne operacije obuhvataju misije i zadatke u očuvanju nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti i mira u svetu u kojima mogu biti upotrebljene i snage Vojske Srbije.⁵

U zavisnosti od mandata misije, delovi Vojske Srbije mogu učestvovati u sledećim multinacionalnim operacijama:

- operacijama očuvanja, održavanja i izgradnje mira,
- operacijama sprečavanja sukoba i uspostavljanja mira,
- zajedničkim odbrambenim operacijama, u skladu sa odlukama nadležnih državnih organa,
- operacijama pružanja pomoći u otklanjanju posledica međunarodnog terorizma i terorističkih napada većih razmera i
- humanitarnim operacijama.

Multinacionalnim operacijama bave se mnoge nauke koje ih, u okviru svog predmeta, izučavaju i unapređuju, a jedne od značajnijih nauka koje u tome učestvuju jesu nauke odbrane, a najviše operatika.

Operatika je nauka koja se bavi teorijom i praksom planiranja, pripreme i izvođenja operacija, odnosno ona, kao nauka odbrane, predstavlja sistem utvrđenih, teorijski obrađenih i iskustveno proverenih saznanja o operaciji. Kao sistem utvrđenih, teorijski obrađenih i iskustveno proverenih saznanja o operaciji, operatika se bavi i veštinom njenog praktikovanja.

Težišni zadaci operatike, kao naučne discipline nauke odbrane, mogli bi se svrstati u četiri grupe:

1. izučavanje činilaca i uslova koji bi uticali na sadržaj i način planiranja, pripreme i izvođenja, kao i na druge probleme u budućim sukobima, radi iznalaženja i verifikovanja najcelishodnijih rešenja;

2. praćenje, identifikacija i predlaganje rešenja za efikasniju izgradnju i pripremu operativnih sastava u miru, za uspešno izvođenje operacije;

⁴ Закон о одбрани, „Службени гласник РС” бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон и 10/2015, члан 4. тачка 23.

⁵ Доктрина операција Војске Србије, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2012, стр. 25.

3. izučavanje teorijsko-doktrinarnih pogleda vojnih asocijacija i stranih oružanih snaga na sadržaj, strukturu, način pripreme, način izvođenja i druge probleme operacije, odnosno konkretna rešenja koja su regulisana određenim doktrinarno-normativnim i drugim dokumentima;

4. istraživanje i uopštavanje iskustva iz prošlih ratova, posebno onih koji imaju veći značaj za razvoj sopstvene nauke odbrane (operatike kao discipline nauke odbrane).

Implementacija iskustava iz multinacionalnih operacija

Iskustva iz multinacionalnih operacija mogu se prikupljati na više načina. Učešćem u njima, izučavanjem dostupne literature i sadržaja na otvorenim izvorima, razmenom iskustava na panelima, okruglim stolovima, učešćem na multinacionalnim vežbama, seminarima, kursevima i slično. Najbolji način prikupljanja iskustava jeste učešće pojedinaca, grupa ili jedinica u multinacionalnim operacijama ili školovanjem u inostranim visokoškolskim ustanovama, pošto u tom slučaju ne postoje ograničenja u dostupnosti sadržajima. Štabni oficir najbolje će prikupiti iskustva o radu štaba, procedurama i tehnikama rada partnera sa kojima učestvuje u multinacionalnoj operaciji ili razmenom iskustava tokom školovanja. Kvalitet prikupljenih podataka zavisi od teorijske i praktične obučenosti pojedinca koji učestvuje u radu u multinacionalnom okruženju.

Da bi određeno iskustvo imalo uticaja na teoriju i praksu operatike, ili bilo koje vojne delatnosti, potrebno ga je institucionalizovati kroz zvanična dokumenta i tako ga učiniti dostupnim zainteresovanim stranama sistema odbrane.

Put od prikupljenog iskustva do implementacije u teoriju i praksu operatike nije lak ni jednostavan. Postoji više načina za validan i ispravan način obogaćivanja, odnosno uticaja na razvoj teorije i prakse operatike.

Jedan od načina jeste izrada naučnih radova iz oblasti operatike zasnovanih na iskustvima iz multinacionalnih operacija, multinacionalnih vežbi ili sa školovanja. Naučno-stručni skupovi takođe mogu biti način implementacije iskustava iz multinacionalnih operacija u teoriju i praksu operatike. Izrada udžbenika, metodičkih priručnika, praktikuma i ostale naučno-obrazovne literature u institucijama sistema odbrane takođe je jedan od načina implementacije znanja i iskustava iz multinacionalnih operacija.

Najpotpuniji način za implementaciju iskustava jeste sistem naučenih lekcija koji se u svetu primenjuje godinama i daje veoma dobre rezultate. U Vojsci Srbije sistem naučenih lekcija primenjuje se na osnovu Uputstva za primenu sistema naučenih lekcija u Vojsci Srbije.⁶

Sistem naučenih lekcija u Vojsci Srbije predstavlja skup funkcionalno povezanih elemenata za prikupljanje, analizu, primenu, arhiviranje i distribuciju naučenih lekcija radi promene i unapređenja postojećih načina rada i funkcionisanja vojne organizacije. Primenom sistema naučenih lekcija doprinosi se stvaranju povoljnih uslova za brzu i efikasnu upotrebu raspoloživih resursa, kao i poboljšanju standarda, procesa i procedura u različitim oblastima vojne delatnosti.⁷

Proces razvoja i upravljanja naučenim lekcijama realizuje se u šest faza:

- faza I: iniciranje,
- faza II: analiza,

⁶ Упутство за примену система научених лекција у ВС, Управа за обуку и доктрину, ГШ ВС, 2014.

⁷ Упутство за примену система научених лекција у ВС, Управа за обуку и доктрину, ГШ ВС, 2014. стр. 7.

- faza III: odobravanje korektivnih mera i izdavanje zadataka,
- faza IV: primena i nadzor,
- faza V: verifikacija i
- faza VI: distribucija.⁸

Sistem naučenih lekcija je instrument čija je osnovna namena rešavanje identifikovanih operativnih problema prilikom izvršavanja zadataka Vojske u zemlji i inostranstvu. Primenom naučenih lekcija stvaraju se uslovi za brzu i efikasnu upotrebu raspoloživih resursa u vežbama, obuci i operacijama, kao i poboljšanje standarda, tehnika i procedura u različitim oblastima vojne delatnosti.⁹

Nakon analize sistema naučenih lekcija i mogućih načina implementacije iskustava iz multinacionalnih operacija, te njihovog prevođenja u teoriju i praksu operatike, nameću se mogućnosti za njegovo unapređenje.

Pošto je Sistem naučenih lekcija urađen na nivou GŠ VS, jedinice Ministarstva odbrane nisu implementirane u njega, kao ni Vojna akademija. Izučavanjem Uputstva može se zaključiti da je sistem koncipiran tako da je otvoren i za druge zainteresovane strane, što daje mogućnost učešća u radu i drugim jedinicama van GŠ VS.

Na osnovu navedenog, poželjno je da član Saveta načelnika Generalštaba za naučne lekcije bude i predstavnik iz sistema vojnog školstva (načelnik Vojne akademije, načelnik Škole nacionalne odbrane ili određeni predstavnik), da tokom prikupljanja iskustava iz multinacionalnih operacija, za koje je nadležna Združeno-operativna komanda, budu pozivani i predstavnici Vojne akademije, da korisničke naloge za upotrebu Informativnog sistema naučenih lekcija dobiju nastavnici katedri strategije, operatike i taktike,¹⁰ kao i ostali zainteresovani pripadnici Vojne akademije. Pored toga, korisničke naloge trebalo bi da dobiju svi polaznici doktorskih i master studija, polaznici Generalštabnog i Komandno-štabnog usavršavanja, kao i polaznici Osnovnog komandno-štabnog kursa.¹¹ Takođe, trebalo bi uspostaviti tesnu saradnju predstavnika zainteresovanih katedri sa Združenom operativnom komandom GŠ, Upravom za obuku i doktrinu (J-7), Upravom za planiranje i razvoj (J-5), komandama vidova i Komandom za obuku u izradi dokumenata svih nivoa, a predstavnici katedri trebalo bi da budu pozivani na vežbe koje imaju multinacionalni karakter.

Kao što je u naslovu rada istaknuto, sticanje iskustava i njihova upotreba imaju svoju cenu. Zbog obima rada, obrađeni su samo najznačajniji parametri koji su neophodni za izračunavanje cene učešća kontingenta Vojske Srbije (bez proračuna eventualne vatrene podrške jedinica artiljerije i vazduhoplovstva u slučaju operativnih potreba ili hitnog napuštanja zone operacije) u multinacionalnim operacijama, kao što su ljudstvo, komandovanje, posedanje zone, pokret i manevar, naoružanje i municija i oprema, obezbeđenja i zaštita snaga.

Na kraju rada predstavljen je mogući (načelan) model proračuna cene učešća kontingenta Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama.

⁸ Isto, str. 13.

⁹ Isto, str. 36.

¹⁰ Korisnički nalog sa ovlašćenjem lokalnog administratora (omogućava potpuno korišćenje sistema naučenih lekcija).

¹¹ Korisnički nalog sa ovlašćenjem pregleda sadržaja u sistemu naučenih lekcija.

Cena operacije

Cena operacije može se definisati kroz utrošak ljudskih i materijalnih resursa neophodnih za ostvarivanje cilja jednog sistema (npr. kontingenta Vojske Srbije angažovanog u multinacionalnoj operaciji), izraženog u novcu. Izračunavanje cene operacije zavisi od više elemenata: cilja operacije, vrste, vremena trajanja, resursa koji su potrebni za izvršenje cilja, izabranog načina izračunavanja i dr.

Cilj utvrđivanja cene operacije jeste obezbeđenje namenskog, racionalnog i ekonomičnog angažovanja snaga (ljudskih i materijalnih resursa). Radi dostizanja ciljeva i krajnjeg željenog stanja, vojno planiranje i odlučivanje treba da bude efektivno (izbor pravih ciljeva i zadataka) i efikasno (ostvarenje cilja uz što manje troškova). Da bi se to postiglo definisani ciljevi trebalo bi da budu: realni, merljivi, da definišu ključna polja delovanja, da budu vremenski determinisani i dr.

Principi i osnove za izračunavanje potrebnih finansijskih sredstava za realizaciju operacije su:¹²

- realnost (planiranje zadataka u skladu sa mogućnostima njihovog izvršavanja);
- kompleksnost (integralno sagledavanje svih elemenata koji utiču na razvoj – materijalni, finansijski, kadrovski, organizacioni i dr.);
- aktivno angažovanje (uključivanje svih organizacijskih struktura, po horizontalnoj i vertikalnoj liniji, koje planiraju i realizuju planove);
- kontinuirano planiranje (stalno praćenje ostvarivanja ciljeva iz tekućih planova oslanjanjem na realizaciju planova iz prethodnog perioda i na tim osnovama izrada planova za naredni period);
- naučnost (obezbeđenje stvaralačke uloge planova u organizaciji razvoja sistema i njegovih organizacionih celina – podsistema primenom naučnih metoda i tehnika planiranja);
- efikasnost (sagledavanje više varijanti i izbor one koja će obezbediti najbolje rezultate uz najmanja ulaganja);
- efektivnost (izbor pravih ciljeva i nastojanje da se oni maksimalno realizuju).

Obračun potrebnih finansijskih sredstava za realizaciju operacije može se vršiti po dva principa – bruto i neto. Po bruto principu u potrebna finansijska sredstava ulazi vrednost svih angažovanih resursa koji su potrebni za ostvarenje zadatog cilja. To podrazumeva vrednost imajućih resursa u planiranju operacije (postojeća sredstva, rezerve i sl.), kao i vrednost dodatnih sredstava potrebnih za postizanje cilja operacije.

Po neto principu u potrebna finansijska sredstava ulaze samo dodatno potrebna sredstva koja su potrebna da bi se ostvario cilj operacije. Neto princip je pre početka operacije prihvatljiviji zato što su imajuća sredstva već vrednosno iskazana u ranijem periodu i ušla su u rashod po drugom osnovu, a uz to se jedno borbeno vozilo koristi u više operacija. Iskazivanje bruto vrednosti je prihvatljivije u periodu posle završetka operacije, jer se jedino na taj način mogu sagledati ukupni troškovi.

Potrebna finansijska sredstva mogu se izračunavati pre početka operacije i tada predstavljaju plansku kategoriju i jedan su od osnova za donošenje odluke i po završetku

¹² Мучибабић С., Васковић З., Николић Н.: Цена коштања војне операције, Зборник радова са Симпозијума „Теоретски и практични аспекти савремених операција“, Војна академија, Београд, 2004, стр. 1-60.

operacije kada predstavljaju realni pokazatelj vrednosti utrošenih resursa, proveru objektivnosti u planiranju, osnov za traženje dodatnih sredstava i korektivni elemenat za naredni period.¹³

Prema tome, potrebna finansijska sredstva za realizaciju operacije mogu, uslovno, da se računaju na dva načina:¹⁴

1. prema obimu: neto i bruto;
2. prema periodu proračuna: pre početka operacije (planska) i po završetku operacije (stvarna).¹⁵

Bez obzira na to koji metod se primenjuje, nosioci funkcija tokom planiranja moraju uzeti u obzir određene parametre, a u okviru njih činioci i potčinioci koji ih bliže određuju u konkretnoj operaciji.

Parametri za proračun cene operacije

Najznačajniji parametri cene angažovanja kontingenta Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama su ljudstvo, komandovanje, pokret i manevar, naoružanje i municija, obezbeđenja i zaštita snaga. Pored navedenih, u zavisnosti od složenosti operacije, mogu se razmatrati i drugi činioci. U radu su obrađeni samo činioci koji imaju najveći uticaj na cenu operacije.

Ljudstvo

Ljudske resurse odbrane čini demografski potencijal Republike Srbije koji podleže obavezi odbrane i koji je sposoban i obučen za uključivanje u sistem odbrane.¹⁶

Ljudstvo kontingenta VS u multinacionalnim operacijama čine profesionalni vojnici i nameštenici.¹⁷

Bruto cenu parametra ljudstvo čini zbir cena troškova sledećih činilaca:

- plata i naknada,
- odmora i rekreacije,
- osiguranja,
- obuke u zemlji,
- neposrednih priprema u zemlji,
- izbora – selekcije,
- smeštaja i ishrane,
- obuke u inostranstvu,

¹³ U operacijama podrške miru moguće je izračunati tačnu cenu koštanja jedne rotacije koja je izvršena, a koja bi posle služila kao osnov za procenu cene koštanja naredne rotacije uz dodatak troškova koji su mogući ali ne i obavezni.

¹⁴ Мучибабић С., Васковић З., Николић Н.: *Цена коштања војне операције*, Зборник радова са Симпозијума „Теоретски и практични аспекти савремених операција”, Војна академија, Београд, 2004, стр. 62.

¹⁵ Или по завршетку једне ротације.

¹⁶ Стратегија одбране Републике Србије, Београд, 2009, стр. 14.

¹⁷ Многе војске у мисијима ван државе имају и до 50% резервног састава или лица са привременим уговорима.

- obilaska porodice,
- usluga obrazovanja i usavršavanja zaposlenih,
- usluga informisanja,
- lekarskih pregleda,
- imunizacije,
- lečenja u zemlji,
- administrativnih troškova tokom izbora – selekcije,
- nabavke materijala za obrazovanje i usavršavanje zaposlenih,
- sanitetskog obezbeđenja pred upućivanje u multinacionalnu operaciju,
- nabavke materijala za održavanje higijene i ugostiteljstvo,
- naknade iz budžeta u slučaju bolesti i invalidnosti i
- naknade iz budžeta u slučaju smrti i troškova nabavke opreme za obuku.

Treba imati u vidu da troškovi lečenja povređenih i obolelih tokom operacije mogu trajati godinama, pa i doživotno (neka oboljenja, naročito psihološke prirode, javljaju se naknadno posle niza godina). Pored toga, u bruto cenu parametra ljudstvo spada i zdravstveno zbrinjavanje članova porodica profesionalnih pripadnika kao posledica operacije, troškovi resocijalizacije bivših učesnika operacije, kao i mnogi drugi skriveni troškovi.

Ako bi se primenio neto princip izračunavanja cene koštanja parametra ljudstvo dobi- la bi se niža i nerealna cena.

Komandovanje

Osnovni uslovi za uspešno komandovanje kontingentom VS u multinacionalnim operacijama su: neprekidno održavanje visokog stepena osposobljenosti i operativne sposobnosti jedinica; brzo i neprekidno prikupljanje podataka o situaciji u zoni operacije i njihovo proučavanje; temeljna i potpuna procena situacije; donošenje najcelishodnijih odluka; neprekidna i efikasna kontrola svih priprema; sprovođenje donetih odluka i izvršavanje postavljenih zadataka; pravovremeno izveštavanje pretpostavljene komande,¹⁸ potčinjenih jedinica i suseda; analiza izvršenja zadataka i izvlačenje iskustava i njihovo korišćenje u narednim rotacijama. Bruto cenu parametra komandovanje sačinjava zbir cena troškova sledećih činioca:¹⁹

- usluga komunikacija,
- izviđanja zone operacije pre upućivanja u nju,
- pravnih usluga,
- nabavke kancelarijskog materijala i
- nabavke administrativne opreme.

¹⁸ Specifičnost komandovanja u multinacionalnoj operaciji ogleda se u postojanju više linija komandovanja. Jedinica je u sastavu bataljona vojske Kraljevine Španije i operativno je pod njenom komandom. Štabni oficiri su članovi odeljenja u komandi i svaki ima svog resornog rukovodioca. Za sve vreme učešća kontingent VS je pod OPKON, a jedinica pod OPKOM španskog kontingenta, ali potpunu komandnu nadležnost zadržava VS. Složenost linija komandovanja dobro je rešena u praksi i ne predstavlja problem.

¹⁹ Deo troškova koji ulaze u ovaj parametar u operacijama podrške miru snosi Organizacija Ujedinjenih nacija (OUN), kao što su: obuka jedinica i članova komande tokom misije za funkcionalane dužnosti, uvodni trening za štabne oficire, sertifikacija tima za razminiranje i dr.

Pokret i manevar

Troškovi pokreta jedinica u multinacionalnim operacijama mogu se podeliti na etape: pokreti u zemlji, transportni troškovi do zone operacije²⁰ i troškovi u zoni operacije. Pokreti i manevri u zoni operacije zavise od stanja u zoni i znatno variraju.²¹ Ukoliko dođe do napuštanja zone operacije (planski ili pod pritiskom) troškovi mogu biti znatno veći nego prilikom upućivanja u zonu zbog potrebe hitnog reagovanja.

Naoružanje, municija i oprema

Cena parametra naoružanje, municija i oprema može se približno izračunati sabiranjem cena sledećih činilaca:

- predviđenog utroška municije po vrstama (kalibar, vrsta metka i cena),
- prevoza ambalaže i čaura,
- skladištenja municije koja nije u borbenim vozilima,
- troškovi koji nastaju kao posledica dejstva iz naoružanja (održavanje i čišćenje naoružanja, habanje cevi, održavanje delova koji opslužuju naoružanje, zamena istrošenih delova i dr.) i
- nabavka ostale opreme za vojnike.

U operacijama podrške miru municija se troši i na trenažna gađanja koja obavljaju posade, vojnici i starešine, kao i na takmičenjima koja su česta.²² Nakon određenog vremena potrebno je izvršiti zamenu neutrošene municije što ulazi u cenu parametra municija i moguće ga je izračunati na osnovu planiranog utroška za određeni period i vreme kada municija dospeva za remont.

Obezbeđenje

Logistička podrška obuhvata: dovođenje opreme u ispravno stanje, popunu jedinica do normi sledovanja, rasterećenje jedinica od nepotrebnih sredstava, evakuaciju povređenih, lečenje tokom misije, ishranu, pranje veša, opravke i zamenu intendantske opreme, tehničko održavanje pokretnih stvari pre upućivanja i tokom misije, održavanje objekata za smeštaj ljudstva i tehnike,²³ troškove reprezentacije i dr.

Zaštita snaga

„Zaštita snaga brigade je nedeljivi deo svake operacije. Sprovodi se kroz: maskiranje, borbenu osiguranje, protivielektronsku i protiv-vazduhoplovnu zaštitu, utvrđivanje, nuklearno-hemijsko-biološku zaštitu, disperziju, pokretljivost, detekciju i upozorenje na pretnju

²⁰ Troškovi prve rotacije uvek su najveći zbog transporta teške borbene tehnike brodovima ili avionima.

²¹ Na primer, u operacijama podrške miru broj patrola na borbenim vozilima je veliki, tako da su troškovi operativnih pokreta znatni i nepredvidivi bez obzira na to što troškove goriva snosi OUN.

²² Potrebno je naglasiti da OUN plaća određenu nadoknadu za utrošak municije za trenaž sastava kontingenta.

²³ U operacijama podrške miru deo troškova snosi partner ili OUN.

i identifikaciju u borbi”.²⁴ Navedena definicija primenjiva je u potpunosti i za multinacionalne operacije. Zbog specifičnosti operacija podrške miru maskiranje se ne preduzima pošto snage UN treba da budu vidljive i uočljive. Borbeno osiguranje preduzima se u svakoj prilici i u skladu sa situacijom.

U operacijama podrške miru nivo zaštite određuje se za svaki dan, a obuhvata nošenje zaštitne opreme (šlem, prsluk) i naoružanja (od nošenja samo pištolja do stavljanja metka u cev i snižavanja nivoa odlučivanja o upotrebi naoružanja u skladu sa Pravilima angažovanja). Na borbena vozila ugrađeni su sekači za žičane pregrade koje onesposobljavaju nišandžije na mitraljezima.

Utvrđivanje se realizuje sopstvenim snagama ili sredstvima UN. U određenom slučaju, kao što je u operaciji UNIFIL u Libanu, baza našeg kontingenta utvrđena je veoma dobro pre dolaska naše jedinice, tako da nije bilo troškova.

Pokretljivost našeg kontingenta obezbeđuje se dovoljnim brojem transportera, kamiona i terenskih vozila. U slučaju operativne potrebe koriste se i helikopteri drugih imalaca.

Detekcija i upozorenje na pretnju rešena je ugradnjom opreme za ometanje zračenja uređaja za daljinsko aktiviranje eksplozivnih naprava na svako borbeno vozilo.²⁵

Model proračuna cene angažovanja kontingenta VS u multinacionalnim operacijama

Postoji više mogućih modela proračuna cene operacije – po nosiocima funkcija i kontima, po iskustvenim normama cene dana rata (učešća u misiji) za određenu jedinicu ili po određenim parametrima koji su u datoj situaciji preovlađujući i najviše utiču na cenu. Zavisno od raspoloživog vremena za planiranje operacije može se izabrati neki od modela.

Proračun potrebnih sredstava moguće je uraditi naturalno i finansijski, prema vrsti rashoda i fazama operacije. Proračun sprovode svi nosioci funkcija za rashode iz svoje nadležnosti. Nosioci funkcija su organizacijski delovi komande koji, u okviru svoje funkcionalne dužnosti (ishrana, održavanje i sl.), planiraju i obezbeđenje novčanih sredstava za tu funkciju. Pri izradi plana nosioci funkcija konsultuju i angažuju i druge organe, prevažodno svoje pretpostavljene i potčinjene po vertikalni. Potrebna finansijska sredstva iskazuju se vrednosno, po kontima Pravilnika o standardnom klasifikacionom okviru i kontnom planu za budžetski sistem Republike Srbije.

Zbog potrebe detaljnog planiranja cene učešća VS u multinacionalnim operacijama, kao jednog od parametara odlučivanja na nivou Skupštine RS, najpogodniji način jeste izračunavanje cene po nosiocima funkcija i po kontima (tabela 1) uz dodavanje mogućih, ali ne i neophodnih troškova (prevoženje posmrtnih ostataka, projekti civilno-vojne saradnje, naknade za eventualno načinjene štete, vanredni sudski troškovi i slično).

²⁴ Pravilo Brigada KoV, MO, GŠ VS, Komanda KoV, 2014, str. 60.

²⁵ Troškovi su iskazani za prvu rotaciju, a dalji troškovi odnose se na održavanje uređaja i eventualnu zame-nu celog uređaja.

Tabela 1 – Model proračuna cene učešća kontingenta Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama²⁶

Red. br.	Opis troška	KONTO	UKUPNO LICA	416	Pešadijska četa 348 lica (2 rotacije po 174 lica)
Ukupno (RSD)				939,811,348,91	772,888,941,81
1.	IZBOR <i>Obračun administrativnih troškova tokom izbora – selekcije</i>	4261	SVEGA RSD	44,400.00	34,800.00
2.	OBUKA <i>Obračun troškova obuke u zemlji</i>	4221	SVEGA RSD	86,674.40	43,337.20
3.	NEPOSREDNA PRIPREMA <i>Obračun troškova neposrednih priprema u zemlji</i>	4221	SVEGA RSD	3,761,220.49	2,999,907.56
4.	TESTIRANJE – SELEKCIJA <i>Obračun troškova izbora – selekcije</i>	422	SVEGA RSD	97,780.00	12,000.00
5.	NABAVKA TEHNIKE <i>Obračun troškova nabavke opreme za vojsku</i> Trošak nabavke balističkih prsluka i šlemova	5127	SVEGA RSD	23,945,350.00	12,676,950.00
6.	NABAVKA OPREME <i>Obračun troškova nabavke individualnog kompleta uniforme vojničke i druge lične i ostale opreme</i>	4261	SVEGA RSD	116,198,352.78	92,372,019.48
7.	UPUČIVANJE U MiOp <i>Obračun troškova upućivanja</i> Trošak upućivanja opreme	4229	SVEGA RSD	1,160,000.00	1,110,000.00
8.	PLATE I NAKNADE <i>Obračun troškova plata i naknada</i>	4111	SVEGA RSD	577,156,135.00	465,784,615.00
9.	OBILAZAK PORODICE <i>Obračun troškova obilaska porodice</i> Trošak nabavke avio karte	4222	SVEGA RSD	1,104,000.00	920,000.00
10.	POPRAVKA I ODRŽAVANJE TEHNIKE <i>Obračun troškova održavanja tokom angažovanja PS u MnOp</i> Trošak realizovanja preventivnog i korektivnog održavanja	4252	SVEGA RSD	14,150,000.00	14,150,000.00
11.	SANITETSKO OBEZBEĐENJE <i>Obračun troškova sanitetskog obezbeđenja pred upućivanje u MnOp</i> Trošak nabavke lekova, sanitetskog materijala i vakcina	4267	SVEGA RSD	7,485,582.00	5,909,670.00
12.	NAKNADA ŠTETE PRICINJENE TREĆIM LICIMA <i>Obračun troškova naknade štete</i>	4851	SVEGA RSD	1,840,000.00	1,840,000.00
13.	ODMOR I REKREACIJA <i>Obračun troškova odmora i rekreacije</i>	4131	SVEGA RSD	8,320,000.00	6,960,000.00
14.	PRAVNA POMOC <i>Obračun troškova pravnih usluga</i>	4235	SVEGA RSD	600,000.00	300,000.00

²⁶ Model je načelnog karaktera i ne predstavlja proračun konkretne multinacionalne operacije.

Red. br.	Opis troška	KONTO	UKUPNO LICA	416	Pešadijska četa 348 lica (2 rotacije po 174 lica)
Ukupno (RSD)				939,811,348,91	772,888,941,81
15.	OSTALI SPECIFIČNI TROŠKOVI			183,861,854.24	167,775,624.57
	Obračun troškova reprezentacije	4237	SVEGA RSD	814,000.00	696,000.00
	Obračun troškova izviđanja zone misije pre upućivanja u MnOp	4222		2,189,600.00	1,094,800.00
	Obračun troškova usluga informisanja	4234		120,000.00	96,000.00
	Obračun troškova nabavke administrativne opreme	5122		19,477,723.90	19,395,732.90
	Obračun troškova nabavke materijala za održavanje higijene i ugostiteljstvo	4268		155,369,897.34	140,702,485.67
	Obračun troškova tekućih popravki i održavanja zgrada i objekata	4251		3,000,000.00	3,000,000.00
	Obračun troškova usluga komunikacija	4214		288,000.00	288,000.00
	Naknade iz budžeta u slučaju bolesti i invalidnosti	4721		350,000.00	300,000.00
	Naknade iz budžeta u slučaju smrti	4726		350,000.00	300,000.00
Obračun troškova usluga obrazovanja i usavršavanja zaposlenih	4233	1,902,624.00		1,902,624.00	

Zaključak

Veliki broj raznovrsnih izazova, rizika i pretnji u multinacionalnim operacijama i stalne i veoma kompleksne promene u bezbednosnom okruženju proširile su i mogućnosti odgovora na njih. Tesna saradnja i zajednički naponi svetskih i regionalnih organizacija, država i njihovih organizacija, kao i oružanih snaga, neophodna je u odgovorima na krize modernog doba. Zajedničkim naporima pridružila se i Vojska Srbije učešćem u multinacionalnim operacijama, čime konkretno doprinosi svetskoj, evropskoj i regionalnoj bezbednosti, ispunjavajući prihvatene obaveze proizašle iz članstva u OUN i drugim međunarodnim organizacijama. Kompleksne krize zahtevaju i kompleksan i sveobuhvatan pristup u njihovom rešavanju.

Sveobuhvatni pristup operacijama, pa samim tim i multinacionalnim, dobija sve veći značaj, zahtevajući i sveobuhvatniji pristup teoriji i praksi operatike. Stalnim prikupljanjem i implementacijom iskustava iz multinacionalnih operacija unapređuje se teorija i praksa operatike smanjujući „kašnjenje” teorije u odnosu na praksu. Stalno i organizovano učešće svih sistemskih elemenata: doktrine, obuke, vojnog obrazovanja, kao i sistema naučenih lekcija u ovom procesu, imperativ je budućeg vremena. Ako bilo koji element sistema zakaže, implementacija će biti spora i neefikasna, veza teorije i prakse sve slabija, a odgovori na krize neefikasniji. Smanjenje „kašnjenja” i „održavanje koraka” sa bogatijim državama ima svoju cenu.

U većini savremenih vojski izvršene su procene u pravcu mogućnosti uštede u operacijama kako bi izvršili određene zadatke uz uštedu resursa koji ni u najbogatijim državama nisu neograničeni. Tokom procesa donošenja vojnih odluka potrebno je voditi računa o utrošku svih resursa, a pogotovo onih kojih je nedovoljno ili se očekuje povećani utro-

šak. Kako bi obezbedili izvršenje misije i dostigli definisano krajnje željeno stanje ponekad je potrebno činiti izbor između efektivnosti i efikasnosti.

Bez obzira na model proračuna koji se primenjuje, cena operacije jedan je od parametara koji se ne sme zanemariti, kako u procesu donošenja odluka, tako i tokom procesa konačne analize uspešnosti učešća snaga VS u multinacionalnim operacijama. Izvršiti neki zadatak uz neograničen utrošak municije i goriva lakše je nego uz određena ograničenja.

Velika udaljenost snaga u multinacionalnim operacijama zahteva pravovremeno i detaljno planiranje svih resursa, kako se ne bi kasnilo u zonu operacije. Nepredviđeni troškovi trebalo bi da budu obračunati, a sredstva obezbeđena, kako bi se moglo reagovati na vreme.

Dobrim procenama i pravilno donesenim odlukama efektivnost neće biti podređena efikasnosti, što se u multinacionalnim operacijama to ne bi smelo desiti. Pravovremenom implementacijom iskustava moguće je smanjiti cenu operacije uz održavanje potrebnog nivoa operativnih sposobnosti.

Literatura

[1] *Закон о одбрани*, „Службени гласник РС” бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон и 10/2015.

[2] *Стратегија одбране Републике Србије*, Београд, 2009.

[3] *Доктрина операција Војске Србије*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2012.

[4] *Правило Бригада КоВ*, МО, ГШ ВС, Команда КоВ, Ниш, 2014.

[5] Мучибабић С., Васковић З., Николић Н.: *Цена коштања војне операције*, Зборник радова са Симпозијума „Теоретски и практични аспекти савремених операција”, Војна академија, Београд, 2004.

[6] *Упутство за примену система научених лекција у ВС*, МО, ГШ ВС, Управа за обуку и доктрину, 2014.

[7] *United Nations Peacekeeping Operations – Principles and Guidelines*, UN Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, 2008.

[8] *JP 1 Doctrine for the Armed forces of the United States*, мај/2007 са изменама у март/2009.

[9] *Joint Publication 3-0, Joint Operations*, 17 September 2006 са изменама у март 2010 и JP 3-07.3